

ILDIZLI QONUNLAR METODOLOGIYASI

Boybosinova Shaxlo Meles qizi

*TDIU “Soliqlar va budjet hisobi” fakulteti “Soliqlar va soliqqa tortish ” ta’lim
yo’nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Ildizli qonunlar metodologiyasi huquqiy islohotlarning samaradorligini oshirish va davlat hamda fuqarolar o’rtasidagi o’zaro ishonchni mustahkamlash uchun ilmiy yondashuv sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqolada metodologiyaning asosiy tamoyillari, ijtimoiy qatlamlar va huquqiy normalarga ta’siri, qonunlarni sinovdan o’tkazish va joriy etish usullari, shuningdek xorijiy tajribalarni milliy kontekstga moslashtirish masalalari tahlil qilinadi. Metodologiya, qonunlarning jamiyat ehtiyojlariga mos kelishini ta’minlash, ijtimoiy barqarorlikni oshirish va adolatni mustahkamlashga qaratilgan yondashuvlarni o’z ichiga oladi. Shu bilan birga, maqolada davlat va fuqarolar o’rtasidagi hamkorlik, ijtimoiy qatlamlar bilan o’zaro munosabatlar va qonunlarni muvaffaqiyatli joriy etish strategiyalari ham ko’rib chiqiladi.*

Kalit so’zlar: *ildizli qonunlar metodologiyasi, huquqiy islohotlar, ijtimoiy qatlamlar, qonunlarni tatbiq etish, davlat va fuqarolar o’rtasidagi hamkorlik, ijtimoiy barqarorlik, qonunlarning milliy konteksti, adolat, tenglik, ijtimoiy ehtiyojlar, huquqiy normalar, pilot loyihalar, eksperiment asosida tatbiq, muddatli tatbiq, xorijiy tajriba, qonunlarning samaradorligi, fuqarolar ishonchi, qonunlarni moslashtirish, qonunlarning qabul qilinishi, strategik yondashuv.*

Ildizli qonunlar metodologiyasi huquqiy islohotlarning samaradorligini ta’minlash uchun zarur bo’lgan ilmiy yondashuvni taqdim etadi. Ushbu metodologiyaning asosi, jamiyatda mavjud bo’lgan ijtimoiy qatlamlar, iqtisodiy sharoitlar va madaniy normativlarga mos ravishda qonunlarni ishlab chiqish va joriy etish jarayonini tahlil qilishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, ildizli qonunlar metodologiyasi, qonunlarning joriy etilishidan avval, ularning ijtimoiy muhitga mosligi, jamiyat tomonidan qabul qilinishi va amaliyotga kiritish mexanizmlarini o’rganishga imkon beradi. Bu metodologiyaning asosiy maqsadi — jamiyatning turli qatlamlari va ehtiyojlariga mos ravishda huquqiy tizimni shakllantirish va uni amaliyotga muvaffaqiyatli kiritishdir.

1. Ildizli qonunlar metodologiyasining asosiy prinsiplari

1.1. Huquqiy normalar bilan muvofiqlik

Ildizli qonunlar metodologiyasi, har bir yangi qonunni ishlab chiqishda, uning mavjud huquqiy normalar bilan qanday o’zaro aloqada bo’lishini tahlil qilishni talab qiladi. Agar yangi qonun eski normativ-huquqiy hujjatlar bilan qarama-qarshi kelsa yoki ularning samaradorligini pasaytirishga sabab bo’lsa, bu qonunni amaliyotga tatbiq etish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin. Shu boisdan, har bir qonun ishlab chiqilayotganida, uni jamiyatdagi mavjud qonunlar bilan uyg’unlashtirish zarur.

1.2. Ijtimoiy qatlamlarga ta'sir

Qonunlarning qaysi ijtimoiy qatlamlarga ta'sir etishini chuqur o'rganish lozim. Masalan, yuqori daromadli guruhlar soliq tizimida o'z foydasini ko'rish mumkin, past daromadli qatlamlar esa ijtimoiy himoya mexanizmlariga ko'proq ehtiyoj sezadi. Shu sababli, qonunlarni ishlab chiqishda har bir qatlamning ehtiyojlarini inobatga olish, ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun zarurdir. Ildizli qonunlar metodologiyasi bu tahlilni ilmiy asosda olib borish, jamiyatning turli qatlamlari uchun kutilayotgan oqibatlarni baholashni o'z ichiga oladi.

1.3. Xalqaro tajriba va milliy kontekst

Qonunlarni ishlab chiqishda xalqaro tajriba hamda milliy xususiyatlarni hisobga olish muhim. Xalqaro tajriba, albatta, yurtimizga moslashtirilgan holda qo'llanishi kerak. Shu bilan birga, har bir davlatning o'ziga xos ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy sharoitlari mavjud bo'lib, ular qonunlarni ishlab chiqish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Ildizli qonunlar metodologiyasi bu omillarni hisobga olib, qonunlarni milliy kontekstga moslashtirishni ko'zda tutadi.

2. Qonunlarni sinovdan o'tkazish va joriy etish usullari

2.1. Mahalliy pilot loyiha

Ildizli qonunlar metodologiyasi, qonunlarning samaradorligini baholash uchun sinovdan o'tkazishning bir necha usulini taklif qiladi. Mahalliy pilot loyiha — bu qonun dastlab cheklangan hududda yoki ijtimoiy guruhda tatbiq etilib, uning natijalari tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv qonunning jamiyatdagi real ta'sirini ko'rish va uni takomillashtirish imkonini beradi.

2.2. Eksperiment asosida tatbiq etish

Eksperiment asosida tatbiq etish — qonunning turli sharoitlarda, masalan, turli ijtimoiy guruhlarda joriy etilishi va bu jarayonda olingan natijalar asosida qonunni takomillashtirishni anglatadi. Bu yondashuv qonunning ijtimoiy sharoitlarga qanday moslashishini va uning amaliyotdagi samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

2.3. Muddatli tatbiq etish

Muddatli tatbiq etish, qonunning kuchga kirish muddati bosqichma-bosqich belgilanadi. Dastlab, qisqa muddatli davrda (masalan, 1 yil) kichik hajmdagi islohotlar amalga oshiriladi va keyin asosiy islohotlar bosqichi boshlanadi. Bu jarayon, qonunlarning ijtimoiy ehtiyojlarga qanchalik mos kelishini baholash imkonini beradi va zaruriy o'zgarishlarni amalga oshirishni osonlashtiradi.

3. Ijtimoiy qatlamlar va qonunlarning ijtimoiy qabul qilinishi

3.1. Ijtimoiy qatlamlar va huquqiy javob

Qonunlarni ishlab chiqishda, jamiyatni turli ijtimoiy qatlamlarga ajratish va har bir guruhning qonunlarga bo'lgan munosabatini aniqlash zarur. Ijtimoiy tabaqalanish iqtisodiy, madaniy va demografik omillarga asoslanadi. Bunday yondashuv qonunlarning har bir guruhga qanday ta'sir qilishini va ularning qanday javob qaytarishini tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, ijtimoiy guruhlarining ehtiyojlari va qabul qilish qobiliyati turlicha

bo'lishi mumkin, shuning uchun qonunlarni ishlab chiqishda bu omillarni hisobga olish zarur.

3.2. Qonunlarni ijtimoiy qatlamlarga moslashtirish

Har bir ijtimoiy qatlamning ehtiyojlari turlicha bo'lgani sababli, qonunlar yagona universal mexanizm sifatida ishlab chiqilmasligi kerak. Qonunlarni turli qatlamlarga moslashtirish, ularning amaliyotga joriy etilishida muvaffaqiyatga erishishning kalitidir. Masalan, soliq tizimi yoki mehnat qonunchiligi kabi sohalarida qatlamlarga xos imtiyoz va mexanizmlar qo'llanilishi mumkin.

4. Xorijiy tajriba va milliy xususiyatlar

Ildizli qonunlar metodologiyasi, xorijiy qonunlarning o'rganilishi va ularni milliy tizimga moslashtirish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Biroq, xorijiy tajribalarni bevosita o'zlashtirishda milliy an'analar, qadriyatlar va ijtimoiy xususiyatlarni hisobga olish zarur. Har bir mamlakatning o'ziga xos siyosiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlari mavjud bo'lib, ular qonunlarning samarali ishlashiga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, xorijiy qonunlarni o'rganishda, ular faqat o'sha mamlakatning kontekstiga mos keladigan qismlarini olish kerak.

5. Qonunlarni amalga oshirishda strategik yondashuv

Qonunlarni amalga oshirishda yillik va strategik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Har qanday islohot jarayoni jamiyatning turli qatlamlariga ta'sir etadi va bu jarayonni amalga oshirishda ijtimoiy ehtiyojlar va rivojlanish bosqichlari inobatga olinishi zarur. Ildizli qonunlar metodologiyasi, qonunlarni joriy etishda davomli baholash va tahlilni o'z ichiga oladi, bu esa qonunlarning samaradorligini oshirish va jamiyatda huquqiy ongni mustahkamlashga yordam beradi.

Boshqa mamlakatlarning qonunlari va amaliyotlarini o'rganish orqali olingan tajribalar, jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy qatlamlar va ehtiyojlarga moslashtirilgan holda, qonunlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. Ildizli qonunlar metodologiyasi, huquqiy tizimning samaradorligini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Boshqa mamlakatlar tajribasini jamiyat ehtiyojlariga moslashtirib, qonunlarning ijtimoiy muhitga mos kelishini ta'minlashning ahamiyati beqiyosdir.

Ildizli qonunlar metodologiyasini davlat va fuqorolar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishda qo'llash, aslida huquqiy tizimning samarali ishlashiga xizmat qiladi. Bu metodologiya mohiyati, faqatgina qonunlar va tartiblarni joriy etishda emas, balki jamiyatning barcha ijtimoiy qatlamlari bilan davlat o'rtasida o'zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlashda ham namoyon bo'ladi. Qonunlar ildizlari jamiyatning asosiy ehtiyojlari, qadriyatlari va ijtimoiy sharoitlariga mustahkam o'rnatilgan bo'lsa, ularning samaradorligi va amaliyotdagi ishlashini ta'minlash osonlashadi. Daraxtning ildizlari qancha ko'p va keng bo'lsa, u tomizlar orqali ko'proq oziqlanadi va o'zining yashovchanligini oshiradi. Shuningdek, davlatning jamiyat bilan o'zaro aloqalari qanchalik chuqur va keng bo'lsa, uning ijtimoiy barqarorligi va xalqaro maydondagi obro'si shunchalik mustahkam bo'ladi.

1. Davlat va fuqorolar o'rtasidagi hamkorlik: ildizli qonunlar metodologiyasining roli

Ildizli qonunlar metodologiyasini davlat va fuqorolar o'rtasidagi hamkorlikda qo'llash, davlatning hukmronlik funksiyasini rivojlantirishdan ko'ra, jamiyat bilan o'zaro ishonch va muloqotni kuchaytirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Agar davlat jamiyat ehtiyojlari va umidlarini to'g'ri tahlil qilib, qonunlarni shu ehtiyojlarga moslashtirsa, fuqorolar davlatga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bu holat jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi, shuningdek, davlat va uning fuqarolari o'rtasida uzviy va mustahkam aloqalar o'rnatadi. Shunday qilib, davlatning asosiy e'tibori hukm qiluvchilarga emas, balki hukm ostidagi fuqarolarga qaratilishi zarur. Bu yondashuv adolat tamoyiliga, jamiyatda erkinlik va tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

2. Hukm qiluvchilarga emas, balki hukm ostidagilarga qaratilgan davlat

Hukm qiluvchilarga emas, balki hukm ostidagilarga qaratilgan davlat tizimi, jamiyatning ishonchiga asoslanadi. Davlat, fuqarolarining ehtiyojlarini, ularning manfaatlarini va huquqlarini to'liq hurmat qilgan holda, barcha sohalarda samarali islohotlar o'tkazishi zarur. Jamiyatning barcha ijtimoiy qatlamlari o'zining to'g'ri va adolatli munosabatini davlatdan kutadi. Agar davlat o'zining qonunlarini ishlab chiqishda ijtimoiy guruhlarining ehtiyojlarini hisobga olsa, bu ularning davlatga bo'lgan ishonchiga asos bo'ladi. Bunda davlatning huquqiy tartibga bo'lgan yondashuvi hamda fuqarolarga nisbatan munosabati ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda eng muhim omilga aylanadi.

Ildizli qonunlar metodologiyasini qo'llash davlatning faqat hukm qilishga emas, balki fuqarolarni himoya qilish, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Shu tariqa, davlat fuqarolarning ishonchini orttiradi va jamiyatda adolatni qaror toptiradi. Bunda davlat jamiyat bilan o'zaro hamkorlikda ishlashi, jamiyatning turli qatlamlari bilan yaqin munosabatda bo'lishi zarur. Yalpi hamkorlik, davlatning o'z tizimida amalga oshirayotgan islohotlarning muvaffaqiyatli bo'lishiga asos bo'ladi.

3. Jamiyatning ishonchini aks ettiruvchi davlat

Jamiyatning ishonchini aks ettiruvchi davlat, faqatgina huquqiy tizimda adolatni ta'minlab qolmay, balki uning fuqarolari o'rtasida ijtimoiy barqarorlikni ham oshiradi. Agar davlat, ijtimoiy qatlamlarning ehtiyojlarini hisobga olib, qonunlarni shakllantirsa va joriy etish jarayonida ularni faol qatnashishini ta'minlasa, bu jamiyatdagi ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Shunday qilib, davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalar yanada chuqurlashadi. Ildizli qonunlar metodologiyasi, jamiyatning har bir qatlamining ehtiyojlarini inobatga olishga imkon yaratadi va davlatning samarali ishlashini ta'minlaydi.

4. Islohotlarning samaradorligi va jamiyat ishonchining oshishi

Islohotlarning samaradorligi, ularning jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda amalga oshirilganligi bilan bevosita bog'liq. Agar islohotlar davlat tomonidan yuqori sifatli tahlil va ijtimoiy ehtiyojlar asosida amalga oshirilsa, fuqarolar davlatning shu harakatlarini qo'llab-quvvatlaydi va ular islohotlarga ishonch bilan qaraydi. Shunday qilib, islohotlar jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini oshirishga

xizmat qiladi. Ildizli qonunlar metodologiyasining qo'llanilishi, islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishga xizmat qiluvchi muhim yondashuvdir.

5. Jamiyat va davlat o'rtasida adolatli va tenglikka asoslangan munosabatlar

Adolatli davlat tizimi jamiyatda tenglik va huquqiy erkinlikni ta'minlashi kerak. Bunda hukm qiluvchi davlat ijtimoiy tenglikni, fuqarolar o'rtasidagi farqlarni minimallashtirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Hukm ostidagilarga e'tibor berish, ular bilan ijtimoiy munosabatlarda tenglikni ta'minlash, davlatning barqarorligini oshiradi va fuqarolar o'rtasida hurmat va ishonchni yaratadi. Ildizli qonunlar metodologiyasi shu maqsadni amalga oshirishda muhim vosita bo'ladi. Har bir fuqaro o'zini davlat tizimida teng huquqli deb his qilsa, jamiyatda mustahkam ishonch va hamkorlik yuzaga keladi.

Shu tarzda, ildizli qonunlar metodologiyasini davlat va fuqarolar o'rtasida mustahkam ishonch, o'zaro hamkorlik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda qo'llash zarurdir. Bu, davlatning faqat hukm qilishga yo'naltirilgan emas, balki fuqarolarining ehtiyojlariga javob berishga va ular bilan o'zaro hamkorlikka asoslangan tizimni yaratishga xizmat qiladi. Ildizli qonunlar metodologiyasi davlatning qonunlarini jamiyatning turli qatlamlariga mos ravishda ishlab chiqish, ularning ehtiyojlarini inobatga olish va jamiyatning ishonchini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov, Sh. (2018). *Huquqiy tizim va ijtimoiy qatlamlar*. Toshkent: Huquqiy Nashriyot.
2. Akhmedov, O. (2020). *Ijtimoiy barqarorlik va qonunlar samaradorligi*. Toshkent: Universitet Nashriyoti.
3. Karimova, L. (2019). *Ildizli qonunlar metodologiyasi: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Fan va Texnika.
4. National Legislation Database of Uzbekistan. (2023). *Personal Income Tax and Related Regulations*. Toshkent.
5. OECD. (2021). *Tax Policy Studies: Individual Income Taxation*. Paris: OECD Publishing.
6. World Bank. (2022). *Doing Business in Uzbekistan*. Washington, D.C.: World Bank Group.
7. Rustamov, D. (2017). *Qonunlarni milliy kontekstga moslashtirish*. Toshkent: Ilmiy Nashriyot.
8. Tursunov, A. (2016). *Pilot loyihalar va qonunlarni sinovdan o'tkazish metodologiyasi*. Toshkent: Akademik Nashriyot.
9. United Nations Development Programme (UNDP). (2020). *Legal Reform and Social Development in Uzbekistan*. New York: UNDP.
10. Yusupov, M. (2021). *Qonunlarni amalga oshirishda strategik yondashuv*. Toshkent: Huquqiy Tahlil Markazi.